

ALMAN SOSYOLOJİSİ'NDEN BİR İSİM: HEINRICH POPITZ
ÜZERİNE BİYOGRAFİK BİR ARAŞTIRMA

A NAME FROM GERMAN SOCIOLOGY: A BIOGRAPHICAL
STUDY ON HEINRICH POPITZ

Uğur Berk KALELİOĞLU*

Özet

II. Dünya Savaşı sonrası Alman Sosyolojisi'nin önemli simalarından olan Heinrich Popitz, henüz Türk akademisi ve Türk Sosyolojisi tarafından tanınmamaktadır. 1925 Berlin doğumlu olan Heinrich Popitz, erken yaşta ailesini kaybetmiş, Göttingen ve Heidelberg'de tarih, felsefe ve ekonomi eğitimi aldıktan sonra, 1957'de Freiburg'da doçentlik tezini yazmış, burada *Privatdozent* olarak 1957-58 yılları arasında *Einführung in die Soziologie* (Sosyolojiye Giriş) dersleri vermiş ve 1959'da Basel Üniversitesi'nde sosyoloji eğitmenliğini devralmıştır. Popitz, Nazizm'i genç yaşlarında bizzat tecrübe etmiş, sosyoloji anlayışını güç ve şiddet sosyoloji üzerine inşa etmiştir. Bu çalışmada, Heinrich Popitz'in giriş niteliğinde biyografik bir tetkiki sonucu kişisel hayatı, ailesi, çalışma hayatı, eserleri, temel sosyolojik görüşü incelenmiş olup, külliyatının ve hakkında yazılan eserlerin tespiti ile toplanan bir bibliyografi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Heinrich Popitz, Biyografi, Türk Sosyolojisi, Güç

Abstract

Heinrich Popitz, which is considered as one of the most important figures of the post-war German Sociology, is not yet recognized by the Turkish academy and Turkish Sociology. Born in Berlin in 1925, Heinrich Popitz lost his family at an early age, studied history, philosophy, and economics in Göttingen and Heidelberg, wrote his thesis in Freiburg in 1957 where he taught *Einführung in die Soziologie* (Introduction to Sociology) as a *Privatdozent* between 1957-58 and took over sociology tutorhood at Basel University in 1959. Popitz personally experienced Nazism at a young age and built his scientific understanding based on sociology of power and violence. In this study, as a result of an introductory biographical examination of Heinrich Popitz, his personal life, family background, working life, works, basic sociological view was examined, and a bibliography collected with the detection of his literature and the works written about him was discussed.

Keywords: Heinrich Popitz, Biography, Turkish Sociology, Power

---

* Doktora Öğrencisi, Universität Siegen, Philosophische Fakultät Siegen/
GERMANY kaleliberk@gmail.com Orcid: 0000-0001-5127-8756

GİRİŞ

Alman akademisinde uzun zamandır yüksek övgü ile bahsedilen Heinrich Popitz, henüz Türk bilimsel çevrelerce tanınmamaktadır. Aşağıda, bu düşünür ve onun çalışma hayatı tanıtılmış, böylece ilgili teorik tartışmalar içinde fikirlerine yer verilebilmesine imkân sağlamak hedeflenmiştir. Giriş niteliğindeki bu çalışma, Heinrich Popitz'in adıyla ilk kez karşılaşacak olan okuyucuya Alman sosyoloğunun hayatı ve çalışmaları hakkında biyografik bilgiler vermeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın -hususiyetle Alman dili ve Alman Sosyolojisi'ne hâkim- araştırmacılar tarafından takip edilmesi ve eserlerinin Türkçe'ye kazandırılması umulmakta, böylece bu son derece özgün düşünürün, başta Türk bilimi ve Türk Sosyolojisi olmak üzere uluslararası bilim camiasına tanıtılması arzulanmaktadır. Çalışma, Popitz'in kişisel hayatı, ailesi, çalışma hayatı, eserleri, temel sosyolojik görüşünü ele alan giriş niteliğinde biyografik bir inceleme olup, külliyyatının ve hakkında yazılan eserlerin tespiti ile toplanan bir bibliyografiyi de içermektedir. Kaynakların tamamının Almanca olması, Popitz'in sosyolojik teorilerinin müteakip çalışmalarda tekrar ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Halihazırda basılı olan birinci ve ikinci el kaynaklar *Kaynakça* bölümünde verilmiş olup, web kaynakları *Katalog Der Deutschen Nationalbibliothek* (Alman Milli Kütüphane Kataloğu), *Deutsche Biographie* gibi yalnızca resmi ve muteber internet kaynaklarından elde edilmiş ve dipnotlar halinde belirtilmiştir. Bunların dışında, Heinrich Popitz ile yakın arkadaşlık kuran akademisyenlerin, Popitz'in vefatı üzerine kaleme aldıkları *Nachruf* (ölüm ilanı) ve *Nachwort* (sonsöz) yazıları da Popitz'in kişiliğini tanımlama açısından faydalı veriler sunmuştur.

1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Türk Sosyolojisi, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinin politik bir ihtiyacı olarak, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü engellemek üzere Batı'dan ithal edilen bir aydın uğraşı olarak temellenmiş, cumhuriyetin ilanının akabinde kurucu misyon edinerek, yeni kurulan ulus-devletin ideolojik ve metafizik zeminini inşa ve tahkim etmiştir. Farklı metodik denemeler ve ikameler ile plüralist ve kırılğan bir yapı gösterse de Türk Sosyolojisi'nin anaakım damarı, Durkheim-Gökalp ekolü ile pozitivist, milliyetçi ve seküler bir karakter arz etmektedir. 1933 Darülfünun Reformu kapsamında Almanya'dan iltica eden Prof. Dr. Gerhard Kessler ve Prof. Dr. Alexander Rüstow'un İstanbul Üniversitesi'nde istihdamı ve Kürsü Başkanlığı'nın tevdi edilmesi, sosyolojik metodoloji açısından yeni kapıların açılmasına vesile olmuş ve Türk akademisinin Alman ilmi perspektif, metodoloji ve metotları ile tanışmasında önemli rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı'nı müteakip Akademik kurumsallaşmasını tamamlayarak, sınırlı da olsa özerkleşen Türk Sosyolojisi, liberalizmin ve âdem-i merkezîyetçi toplum modelinin zaferi kapsamında, siyasi erkin, dahili ve harici politikalarının bir yansıması olarak Alman

ekolünden uzaklaşmış ve pragmatist Amerikan Sosyolojisi'ni esas almıştır. Bu eylemin, rasyonel ve meşru bir yönelişi ifade ettiği iddia edilebilir, fakat bu yöneliş aynı zamanda Alman Sosyoloji'nin bazı önemli simalarının Türk Sosyoloji camialarınca göz ardı edilmesini beraberinde getirmiştir.

Çağdaş anlamda gelişkin her toplumun anadili, bilim dili olarak gelişebilme yeteneğini içermektedir. Türkiye'de ilmi inkişaf ve Türkçenin bilim dili olarak gelişebilme yeteneği de Türk insanının muasır milletlerin düşünce külliyyatını anlama ve mensup olduğu sosyo-kültürel değerlerle sentezlemesi ile mümkündür. Fikir adamı ve eğitimci Hasan Ali Yücel, 23 Haziran 1941'de Maarif Vekili olarak çeviri klasiklere yazdığı sunu yazısında tercümenin ehemmiyetini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun gelişmesine, ilerlemesine hizmet etmektir.”¹

Mukayeseli bir literatür taraması sonucu Alman Sosyolojisi'nin bazı önemli simalarının Türk Sosyolojisi için henüz bilinmediği gözlemlenmiştir. Bu makalede, II. Dünya Savaşı sonrası Alman Sosyolojisi'ne önemli etkileri olan Sosyolog Heinrich Popitz'in biyografik bir tetkik ile Türk akademisine tanıtılması amaçlanmıştır. Özellikle siyaset sosyolojisi, güç sosyolojisi, endüstri sosyolojisi, egemenlik-şiddet türleri ve daha birçok konuyu ihtiva eden zengin külliyyatı ile Türk toplumunun içtimai hadiselerine ve meselelerine ışık tutabilecek ve çözüm üretebilecek fikir mirasına haiz olduğuna kanaat getirilmiştir.

2. TÜRKÇE LİTERATÜRDE POPİTZ

¹ Hasan Âli Yücel'in Önsözü. Cumhuriyet Gazetesi Salı Kitapları. Erişim: 07.04.2020. url: http://www.mcuma.com/doku.php/cumhuriyet_gazetesi_sali_kitaplari/hasan_ali_yucelin_onsozu

Heinrich Popitz'in tamamı Almanca olan 28 eserinin olduğu², doktora tezi *Der entfremdete Mensch: Zeitkritik und Geschichtsphilosophie des jungen Marx* (Yabancılaşmış Adam: Genç Marx'ın Tarih Felsefesi ve Eleştirisi)'in ilk olarak *Sogaisareta ningen* adı ile 1979'da Japoncaya çevrildiği, diğer taraftan Popitz'in *opus magnum*'u³ *Phänomene der Macht* (1986) (Erkin Görüngüleri)'in Paolo Volontè ve Luca Burgazzoli tarafından *Fenomenologia del potere* (2010) başlığı ile İtalyancaya, Gianfranco Poggi tarafından *Phenomena of Power: Authority, Domination, and Violence (European Perspectives: A Series in Social Thought and Cultural Criticism)* (2017) ile İngilizceye, Alexis Emanuel Gros ve Silvana Karina Figueroa-Dreher tarafından *Fenómenos del poder* (2020) adı ile İspanyolcaya tercüme edildiği, fakat Türkçe'ye çevrilen herhangi bir eserinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Türkçe literatür taramasında ise, Heinrich Popitz'in bazı eserlerine muhtelif araştırmacılar tarafından atıf yapıldığı, Almanca bilen araştırmacıların Almanca orijinal metine, diğerlerinin ise İngilizce tercüme veya halihazırda atıf yapılmış yabancı bir kaynağın Türkçe tercümesine atıf yaptığı, dolayısıyla kaynağın 2'nci ve 3'üncü el kaynak durumuna düşerek itibarını kaybetme tehlikesi barındırdığı gözlemlenmiştir. Popitz'e atıf yapılan Türkçe çalışmalardan bazıları şu şekildedir: Dr. Manfred Rehbinder'in *Sosyal Devlet Yolunda Hukuk Yapısı Değişimleri: Statü-Sözleşme-Rol* makalesi Dr. Hikmet Sami Türk'ün çevirisi ile Türkçeye kazandırılmış, Rehbinder'in Popitz'in eserlerine atıfları 2 adet olmak üzere korunmuştur (Rehbinder, Türk, 1969: 98-99). Bunun dışında Aktürk'ün (2018: 23) *Zülfü Livaneli ve Uwe Timm'in Romanlarında Erk Sorunsalının Tarihsel Anlatımı* başlıklı yayınlanmış doktora tezinde Popitz'in Almanca orijinal kitabına atıf bulunmaktadır.⁴ Uluç (2011: 108-109) *Kamusal Alanda Din* konulu yayınlanmış doktora tezinde Gianfranco Poggi'nin *Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği* eserinden ikincil kaynaktan bir atıf ile Popitz'in siyasi iktidarın üç özelliği olarak formüle ettiği teoriden faydalanmıştır. Heper, *Almanya'da Hukuk Sosyolojisi Dersleri ve Kitapları Konusunda Bir İnceleme* çalışmasında II. Dünya Savaşı sonrası teorik hukuk sosyolojisinde önem taşıyan isimlerde Popitz'i zikretmiştir (Heper, 2015: 7). Harald Wydra'nın Yakup Öztürk tarafından çevrilen makalesi *Sembollerin Gücü: Komünizm ve Ötesi*'nde, Popitz'in siyasi semboller hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir (Wydra, 1949: 74). Peter Imbusch'un *Uygarlık Kuramları ve Şiddet Sorunu* başlıklı makalesi, şiddetin antropolojik kökeni için faydalanılacak kaynak olarak Popitz'in *Phänomene der Macht* eserine atıfta bulunmaktadır (Imbusch, 2000: 105). Sonuç olarak yapılan literatür taramasında Heinrich

² Bibliographie Heinrich Popitz. Erişim: 08.04.2020. url: <https://link.springer.com/content/pdf/bbm%3A978-3-322-93609-7%2F1.pdf>

³ Lat.: Baş eser, şaheser

⁴ Aktürk; Popitz, H. (1992). *Phänomene der Macht*. Tübingen: J.C.B. Mohr Yayıncılık eserine atıf yaparak, iktidarın toplumsal alandaki nüfuzundan bahsederken Popitz'in tanımından faydalanmaktadır. Ayrıca eserin ismi: *Phänomene der Macht* Aktürk tarafından *Erkin Görüngüleri* olarak Türkçeleştirilmiştir.

Popitz'in bazı fikirlerinin, çalışılan konuyu desteklemesi açısından sınırlı bir şekilde kullanıldığı, muhtelif araştırmacıların çoğunlukla kendi inisiyatifleri ile Almancadan tercüme yaptıkları, diğer zamanlar da ise halihazırda atf yapılmış İngilizce eserlerin Türkçeye tercümesi dolayısıyla literatüre kazandırıldığı, bunun yanında Heinrich Popitz'in aile hayatı, çalışma hayatı ve eserlerini kapsayan biyografik bir araştırmanın olmadığı tespit edilmiştir.⁵

3. HEINRICH POPITZ

3.1. Hayatı

Heinrich Popitz, 14 Mayıs 1925'te restorasyon sürecindeki savaş yorgunu Almanya'nın Berlin şehrinde, Evangelist⁶ bir burjuva ailesinin ferdi olarak doğmuştur.⁷ Annesi Cornelia Popitz 1936'da, Heinrich 11 yaşında iken ölmüştür. Babası Johannes Popitz, bir siyasetçi, hukukçu ve bürokrattır. Belin Üniversitesi'nde *Steuerecht* (Vergi Hukuku) ve *Finanzwirtschaft* (Yönetim Maliyesi) alanında Fahri Profesördür ve 1933-1944 yılları arasında Prusya-Weimar Cumhuriyeti Maliye Bakanı olarak görev yapmıştır. Nazi karşıtı direniş hareketinin sembol isimlerindedir.⁸ Başta Nasyonal Sosyalistlerle iş birliği içinde olmuş, fakat zamanla insan hakları ihlalleri ve zulümlere bizzat şahit olarak, rejimin sert bir eleştiricisi olarak Alman muhafazakarlarının saffında kalmıştır. Graf Stauffenberg'in arkasındaki direniş hareketine katılmış, Hitler'e suikast girişiminden bir gün sonra 21 Temmuz 1944'te tutuklanmış, 3 Ekim'de Halk Mahkemesi tarafından yargılanmış ve 2 Şubat 1945'te Berlin'deki Plötzensee Hapishanesi'nde asılarak idam edilmiştir (Meinel, 2017:113). Erken yaşta ailesini kaybeden genç Heinrich, kendisinden 3 yaş büyük olan ablası Cornelia (Schulz) Popitz ile hayatını idame ettirmiştir. Göttingen ve Heidelberg'de tarih, felsefe ve ekonomi okumuştur.⁹ Eğitim hayatını bir beşerî bilimci gibi yapılandırsa da Göttingen Üniversitesi'nde öğretenleri; Nikolai Hartmann, Helmuth Plessner ve Herbert Schöffler'den

⁵ Bazı Türkçe web sitelerinde Heinrich Popitz adının kullanıldığı gözlenmiş, fakat herhangi bir eserine atf bulunmaması ve akademik değer taşımaması dolayısıyla metinde bahsedilmemiştir. (Bkz: Saygılıgil, F. (2016, Şubat 13). Sürgünde “Kadın ve LGBTİ” olmak. *Bianet Bağımsız İletişim Ağı*. Erişim: 08.04.2020. url: <http://bianet.org/biamag/print/172055-surgunde-kadin-ve-lgbti-olmak>; Re:Otoriter Toplumsal İlişkilerin Etkileri Nelerdir?. (2008, Temmuz 15). Kullanıcı: “Anatolic”. url: https://masonlar.org/masonlar_forum/index.php?topic=2029.0)

⁶ Popitz, Heinrich. Indexeintrag: Deutsche Biographie. url: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118920413.html>. (Abgerufen: 6. April 2020, 22:12 UTC)

⁷ A.g.e.

⁸ *Phänomene der Macht*'in İngilizce tercümesinin editörlüğünü yapan Lawrence D. Kritzman, Popitz'in, 1998 yılında Alman Sosyoloji Derneği'nin bir konferansında, kendisini Nasyonal Sosyalizm dönemine bilinçlice tanık olmuş “sınır nesle” ait olarak tanımlamıştır (Popitz, 2017: X). Endreß de Popitz'in kendi jenerasyonu için *Randgeneration* (tr. sınır jenerasyon, kenarda olan nesil) terimini kullandığını belirtmiştir (Endreß, 2002: 406). Bu kuşağın birçok üyesi gibi, daha sonra kendini İkinci Dünya Savaşı ve Holokost felaketlerinin nasıl ortaya çıkabileceği sorusuna adanmış ve sonuç olarak gizli sosyal yapıları keşfetme merakı ile sosyolog olarak görevini belirlemiştir.

⁹ Heinrich Popitz (14. Mai 1925-1. April 2002). Universität Konstanz 2020. Sozialwissenschaftliches Archiv Konstanz-Heinrich Popitz. Erişim: 06.04.2020. url: <https://www.kim.uni-konstanz.de/soz-archiv/archivbestaende/archivbestaende-p-w/heinrich-popitz/>

aldığı eğitim, sosyolojiyi bir gerçeklik bilimi olarak tanımlamasına vesile olmuştur (Schwengel, 2002: 615). 1949'da filozof Karl Jaspers ile doktorasını tamamlayan Popitz, 1955-1957 arası endüstride serbest danışman olarak görev yaptığı bir geçiş döneminden sonra, 1957'de Freiburg Üniversitesi Hukuk ve Siyasal Bilimler Fakültesi'nde Arnold Bergstraesser danışmanlığında habilitasyonunu tamamlayıp, doçent olmuştur. Daha sonra Dortmund'da *Sozialforschungsstelle an der Universität Münster* (Münster Üniversitesi Sosyal Araştırma Merkezi)'nde görev almıştır. 1959'da Basel Üniversitesi'nde Sosyoloji Profesörü olmuştur. 1964'te Freiburg'da *Albert-Ludwigs-Universität* (Albert Ludwig Üniversitesi)'nde yeni oluşturulan Sosyoloji Enstitüsü'nün kurucu direktörü olmuş ve 2002'deki vefatına kadar burada çalışmıştır.¹⁰ 1970-1971 tarihleri arasında, Amerika'da *The New School for Social Research* (New York Yeni Okul Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Birimi)'nde misafir öğretmenlik yaparak, Theodor Heuss Kürsüsü'nde ders vermiştir. 1 Nisan 2002'de Freiburg im Breisgau'da ölmüştür.¹¹

3.2. Çalışma Hayatı

Doktora tezi Karl Marx'ın ilk yazılarının yorumlanmasına ayrılmıştır ve ilk olarak 1953'te (yine 1967 ve 1980'de kısaltılmış biçimde) *Der entfremdete Mensch: Zeitkritik und Geschichtsphilosophie des jungen Marx* (Yabancılaşmış Adam: Genç Marx'ın Tarih Felsefesi ve Eleştirisi) başlığı altında yayınlanmıştır. 1951-1955 yılları arasında Dortmund Münster Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Merkezi'nde Helmut Schelsky ile birlikte bir endüstri sosyolojisi projesinde yer almıştır. Akademik olarak bir sosyolog ihtisasına sahip olmamasına rağmen, sosyal araştırmacı olarak teklif edilen bu işi kabul etmiştir (Popitz, 2017: XI). Proje, Rockefeller Vakfı'nın endüstriyel işçilerin algıları hakkında büyük ölçekli bir araştırma projesidir (Popitz, 2017: X). Popitz için bu proje, vakıf tarafından sunulan hibe ile profesyonel bir deneyim olmuştur. Kendisi ve projedeki meslektaşlarının bir anlamda sosyolojiyi yaparak öğrendiklerini belirtmiştir (Popitz, 2017: XI). Kısa zamanda verimli çalışmalar üreten grubun sonuçlarından doğan yayınlar, Almanya'daki nitel sosyal araştırmaların ilerlemesinde önemli etkiler meydana getirmiştir (Popitz, 2017: XI). Bu dönem ayrıca Heinrich Popitz'in genel olarak bilimsel ve sosyolojik yaklaşımının olduğu yıllardır. Tarihsel olarak yeni koşullar altında Marksist yabancılaşma teorisinin ampirik olarak incelenmesi, genel olarak ideolojiye karşı metodik bir şüphecilik, Popitz'in

¹⁰ Seite „Heinrich Popitz“. In: Wikipedia, Die freie Enzyklopädie. Bearbeitungsstand: 22. Dezember 2019, 14:07 UTC.

url: https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Heinrich_Popitz&oldid=195131777 (Abgerufen: 6. April 2020, 19:27 UTC)

¹¹ Katalog Der Deutschen Nationalbibliothek, Popitz, Heinrich. İdn=118920413. url: <https://Portal.Dnb.De/Opac.Htm?Method=Simplesearch&Cqlmode=True&Query=İdn%3D118920413>. (Abgerufen: 6. April 2020, 22:12 UTC)

sosyolojik tasavvurunu inşa etmektedir (Popitz, 2017: XI). İdeolojilerin üretebileceği yıkımı bizzat deneyimlemiş olan Popitz için Nazi rejiminin yenilgisi radikal bir kopuşu temsil ediyordu. Almanya toplum olarak ilerlemek istiyorsa, sosyolojik düşüncede bile yapıcı-onarıcı eğilimlere karşı çıkmak zorundaydı (Popitz, 2017: XI). Dolayısıyla Popitz, idealist tarihçilikle bezeli bir sosyolojiden, ampirik ve pragmatik bir gerçeklik bilimine doğru bir paradigma değişimini tercih etmiştir (Popitz, 2017: XI). Dortmund Sosyal Araştırmalar Merkezi'nde Hans Paul Bahrdt, Ernst August Jüres, Hanno Kesting ve Elisabeth Pfeil ile birlikte yaptığı çalışmalar sonucu *Technik und Industriearbeit* (1957) (Teknik ve Endüstriyel İş) ve *Das Gesellschaftsbild des Arbeiters: soziologische Untersuchungen in der Hütten-industrie* (1957) (İşçinin Sosyal İmajı: Demir-Çelik Endüstrisinde Sosyolojik İncelemeler) kolektif eser olarak basılmıştır. Popitz daha sonra, Arnold Bergstraesser ile 1957 yazında Freiburg'da Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde doçentlik tezini yazmış, 1959'da Basel Üniversitesi'nde sosyoloji eğitmenliğini devralıncaya kadar burada *Privatdozent* olarak ders vermiştir. Heinrich Popitz'in 1957-58 kış döneminde Freiburg Üniversitesi'nde *Einführung in die Soziologie* (Sosyolojiye Giriş) dersleri, akademik öğretim kariyerinin başlangıcını işaret etmektedir. Bu zamansal bağlam hem sosyolojik hem de tarihsel bir bakış açısından ve Popitz'in orijinal teorik kavramının doğuşu açısından özel bir öneme sahiptir ve derslerinin içeriği ve yapısı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Popitz'in sosyolojiye girişi, İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman Sosyolojisi'nde yeniden yapılanma ve oluşum sürecinin son aşamasına tekabül etmektedir. Bu süreç, idealist beşerî temelli bir sosyolojinin, ampirik ve pragmatik olarak tasarlanmış bir sosyoloji ile değiştirilmesini temel alan, 1950'lerden beri gerçekleşen bir paradigma kayması ile karakterize edilmektedir (Dreher ve Walter, 2010: 285).

3.3. Sosyoloji Anlayışı

Heinrich Popitz, Alman Sosyoloji Ekolü içerisinde savaş sonrası dönemin en önemli sosyologlarından biri olarak görülmektedir. Yalnızca tarihsel olarak ilginç bir kişiliği temsil etmekle kalmaz, eserleri antropolojik temeli nedeniyle mevcut ve gelecekteki tartışmalar için kalıcı bir değere sahiptir. Popitz'in sosyolojik tasavvuru iki boyutla karakterize edilmektedir. Bunlar: bir yandan antropolojik olan sosyal toplumun temel yapılarını araştıran taraf, diğer yandan, birçoğunun bir sanat eseri olduğunu düşündüğü sanat-bilimsel taraftır. Bir bütün olarak kabul edilen Popitz'in çalışmaları güç sosyolojisi, normlar, teknoloji ve sosyal antropoloji olmak üzere dört sosyal başlıkta toplanmaktadır. Sosyal rol ve norm gibi önemli terimlerin yanı sıra şiddet ve güç konusunda çalışmalar yayınlamıştır.

Alman sosyolog ve köşe yazarı Rainer Paris, Popitz'in ölümü üzerine *"Her ne kadar bir okulu (ekolü) olmasa da her zaman onları ayırt eden*

Uğur Berk KALELİOĞLU
Alman Sosyolojisi'nden Bir İsim: Heinrich Popitz Üzerine Biyografik Bir Araştırma

şeylerle karakterize edilen bir dizi öğrenciyi geride bırakmıştır: Bağımsızlık, Özgünlük, Araştırma Açlığı. Bu öğrencilerin birçoğu isim yaptı ve Popitz'in bilim mirasını sürdürdü: Trutz von Trotha, Hans Oswald, Tilman Allert, Gert Spittler, Hubert Sürücüsü, Hermann Kotthoff, Friedrich Pohlmann veya Erhard Blankenburg gibi isimler bunlardan bazılarıdır” demiştir (Paris, 2013: 125).

Sosyoloji Popitz için sadece bir “kendi toplumuna keşif yolculuğu” değil, aynı zamanda kendini keşfetme yolculuğudur. Endreß'e göre Popitz'in aile kaybı ve trajik biyografisi, onun iki yaşam temasını karakterize etmiştir: sosyal gerçekliğin güç benzeri yapılanması ve bu yapıdaki kararsızlıklarla ilişkili antinomiler (Endreß, 2002: 406). Kendi "marjinal kuşağının" biçimlendirici evresinin deneyimleri, çalışmaları için sürekli bir itici güç haline gelmiştir. Popitz'in çalışmalarına özgü nesnelerin tarihsel derinlik boyutlarına yansımaları, babasının uzun zamandır *Gesellschaft für Antike Kultur* (Antik Kültür Cemiyeti/Derneği) başkanı olarak görev yapmasının mirasını yansıtmaktadır. Popitz'in ontolojik düşüncesi, üniversite eğitimi sırasında tanıdığı doğa felsefesi öğretmeni Nicolai Hartmann'ın günlük deneyimlerden başlayarak inşa edilen "doğal dünya görüşü" nün entelektüel izlerini taşımaktadır. Popitz'in düşüncesinin antropolojik özelliği ise, 1949'da Basel Üniversitesi Felsefi Seminerlerinde tanıdığı Karl Jaspers tarafından şekillenmiştir. Bu felsefi eğitim ve beşerî bilimler geleneğine ilişkin kökler, Popitz'in hafızasında, neslinin üyeleri için sosyolojik terimlerin kompleksliliğini öğretmiş ve buna göre, sosyolojiye giden yolun en yalın pratikten geçtiğini benimsetmiştir. Popitz: “*Sadece uygularken sosyoloji diye bir şey olduğunu keşfettik.*” demiştir¹² (Popitz, 2010: 284).

4. HEINRICH POPITZ BİBLİYOGRAFYASI

Yapılan bibliyografik tarama sonucu (Oswald, 2013: 349-351; “Heinrich Popitz”, 2019, 22 Aralık) Heinrich Popitz'in 1 adet doktora tezi, 4 adet muhtelif sosyologlarla yaptığı çalışma, 23 adet de kendi kaleme aldığı kitap ile, toplam 28 adet yayınlanmış eserinin olduğu tespit edilmiştir.

4.1. Eserleri

1. Popitz, H. (1953). *Der entfremdete Mensch. Zeitkritik und Geschichtsphilosophie des jungen Marx*. Basel: Verlag für Recht und Gesellschaft. Gekürzte Ausgabe, Frankfurt a.M.: Europäische Verlagsanstalt 1967. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe von 1967, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, vier Ausgaben 1973 - 1974 - 1977 - 1980. Übersetzungen ins Spanische (1971) und Japanische (1976).

¹² “*Dass es so etwas wie Soziologie gab, entdeckten wir erst, als wir sie betrieben*”

2. Popitz, H. & Knauss, G. & Schneeberger, G. (1953). *Das geschichtsphilosophische Denken Kants*. In: Festschrift für Karl Jaspers zum 70. Geburtstag. (hektographiert).
3. Popitz, H. (1953). *Struktur und Merkmal. Zur Auswertung und Interpretation soziologischer Erhebungen*. In: Zeitschrift Für Die Gesamte Staatswissenschaft / Journal of Institutional and Theoretical Economics, 109(2), 306-325. url: www.jstor.org/stable/40747557
4. Popitz, H. & Pfeil, E. (1954). *Die Wohnwünsche der Bergarbeiter*. Soziologische Erhebung. Tübingen.
5. Popitz, H. & Bahrdt, H. P. & Jüres E. A. & Kesting, H. (1957). *Technik und Industriearbeit. Soziologische Untersuchungen in der Hüttenindustrie*. Tübingen. (3. Aufl. 1976).
6. Popitz, H. & Jüres, E. A. & Kesting, H. (1957). *Das Gesellschaftsbild des Arbeiters. Soziologische Untersuchungen in der Hüttenindustrie*. Tübingen. (5. Aufl. 1977). Übersetzungen ins Italienische (1960) und Englische (Auszug 1969).
7. Popitz, H. (1957). *Technische und soziale Leistung im Industriebetrieb*. In: Fachberichte, Gesellschaft für soziale Betriebspraxis (Juli).
8. Popitz, H. (1958). *Zum Begriff der Klassengesellschaft*. In: Hamburger Jahrbuch für Wirtschaft und Gesellschaftspolitik Bd. 3.
9. Popitz, H. (1961). *Soziale Normen*. European Journal of Sociology / Archives Européennes de Sociologie, 2(2), 185-198.
10. Popitz, H. (1964). *Die Ungleichheit der Chancen im Zugang zur höheren Schulbildung*. In: Arbeit en Samenleving. Rotterdam. Abgedruckt in: Ludwig v. Friedeburg (Hrsg.): Jugend in der modernen Gesellschaft. K61n und Berlin 1965.
11. Popitz, H. (1965). *Zur Diskussion der soziologischen Schuluntersuchung in Basel*. In: Basler Schulblatt 1.
12. Popitz, H. (1965). *Über die Bedeutung des Wahlrechts*. In: Der Bürger im Staat, Heft 3.
13. Popitz, H. (1966). *Vorschläge zu einer Studienreform*. In: Christ und Welt Nr.7/8.
14. Popitz, H. (1967). *Der Begriff der sozialen Rolle als Element der soziologischen Theorie*. Tübingen. (4. Aufl. 1975). Übersetzungen ins Englische (1972) und japanische (1987).
15. Popitz, H. (1968). *Über die Präventivwirkung des Nichtwissens. Dunkelziffer, Norm und Strafe*. Tübingen. Auch in: Zur Einheit der Rechts- und Staatswissenschaften. Ringvorlesung der Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg. Karlsruhe 1967.
16. Popitz, H. (1968). *Prozesse der Machtbildung*. Tübingen. (3. Aufl. 1976)
17. Popitz, H. (1972). *Die Wirkung von Gewaltdarstellungen im Fernsehprogramm*. In: Soziologische Studien Nr. 5.

18. Popitz, H. (1980). *Die normative Konstruktion von Gesellschaft*. Tübingen.
19. Popitz, H. (1980). *Zum Verständnis von Autorität*. In: J. Matthes (Hrsg.): *Lebenswelt und soziale Probleme-Verhandlungen des 20. Deutschen Soziologentages*. (Frankfurt 1980 und New York 1981).
20. Popitz, H. (1983). *Die Erfahrung der ersten sozialen Negation*. Zur Ontogenese des Selbstbewusstseins. In: M. Baethge und W. Eßbach (Hrsg.): *Soziologie: Entdeckungen im Alltäglichen*. Festschrift zum 65. Geburtstag von H.P. Bahrdt. Frankfurt und New York.
21. Popitz, H. (1968). *Phänomene der Macht*. Tübingen. Übersetzungen ins Italienische und Englische in Vorbereitung.
22. Popitz, H. (1987). *Autoritätsbedürfnisse. Der Wandel der sozialen Subjektivität*. In: *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* Jg. 39, Nr. 3.
23. Popitz, H. (1989). *Epochen der Technikgeschichte*. Tübingen. s.351
24. Popitz, H. (1994). *Spielen*. Wallstein Verlag.
25. Popitz, H. (1994). *Realitätsverlust in Gruppen*. In: Wolfgang Jäger/ Hans-Otto Mühleisen/ Hans-Joachim Veen (Hrsg.), *Republik und Dritte Welt*. Festschrift für Dieter Oberndörfer zum 65.Geburtstag. Paderborn/München/Wien/Zürich: Fink, s. 313–321.
26. Popitz, H. (1995). *Der Aufbruch zur artifiziellen Gesellschaft*. Tübingen: Mohr Siebeck.
27. Popitz, H. (2000). *Wege der Kreativität*. Tübingen: Mohr Siebeck.
28. Popitz, H. (2000). *Zum Wiederbeginn der Soziologie in Deutschland nach dem Kriege*. in H. Sahner (ed.) *Soziologie als angewandte Aufklärung: weniger als erwartet, aber mehr als zu befürchten war: Die Entwicklung der Nachkriegssoziologie aus der Sicht der frühen Fachvertreter*, Baden-Baden: Nomos, pp. 45-49.

4.2. Yabancı Dillere Tercüme Edilen Eserleri

1. Popitz, H. (1960). *Progresso tecnico e mondo operaio*. Edizioni Paoline.
2. Popitz, H. (1971). *El hombre alienado*. Sur.
3. Popitz, H. (1972). The concept of social role as an element of sociological theory. *Role: Sociological studies*, 4.
4. Popitz, H. (1979). *Sogaisareta ningen*. Mirai-sha.
5. Popitz, H. (1985). Shakaigakuriron no Kouseiyouso to shiteno Shakaitekiyakuwari no Gainen. In *Yakuwari, Ningen, Syakai* (S. 19 – 70). Matsudo: Azusa-Syuppan.
6. Popitz, H. (1990). Fenomenologia del potere, il Mulino. *Bologna (ed. or. Phänomene der Macht. Autorität–Herrschaft–Gewalt–Technik, Mohr, Tübingen 1986)*.
7. Popitz, H. (1996). *Verso una società artificiale*. Editori Riuniti.

8. Popitz, H. (2017). Social norms. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*, 11(2), 4.

4.3. Adına İzafen Basılan Eserler

1. Popitz, H. (2006). *Die Quadratur des gordischen Knotens: Zettelverse*. WiSoMed, Cromm.
2. Popitz, H. (2006). *Soziale Normen*, hrg. von Friedrich Pohlmann und Wolfgang Eßbach. Frankfurt am: Suhrkamp.
3. Popitz, H. (2006). *Verhaltensorientierung und Verhaltensnormierung. ders: Soziale Normen. Frankfurt am: Suhrkamp*, 76-93.
4. Popitz, H. (2010). *Einführung in die Soziologie*. (Publikation der Vorlesung, die Popitz seit 1957/58 jährlich hielt, hrgg. von Jochen Dreher und Michael K. Walter). Konstanz University Press. Göttingen
5. Popitz, H. (2011). *Allgemeine Soziologische Theorie*. (Publikation der Vorlesung, die Popitz seit 1966/67 jährlich hielt, hrgg. von Jochen Dreher und Michael K. Walter). Konstanz University Press. Göttingen
6. Popitz, H., Göttlich, A., & Dreher, J. (2015). *Heinrich Popitz: Gesellschaftliche Strukturen der Sozialisation*.
7. Popitz, H., Göttlich, A., & Dreher, J. (2015). *Heinrich Popitz: Sport/Gesellschaftliche Strukturen der Sozialisation. Zyklus 1: Jahrbuch für Theorie und Geschichte der Soziologie / Martin Endreß ... (ed.)*. Wiesbaden: Springer VS, 2015. - pp. 423-429. - ISBN 978-3-658-03959-2

4.4. Literatur

8. Hanak, T. (1987). Heinrich Popitz: Phänomene der Macht (Book Review). *Philosophischer Literaturanzeiger*, 40(4), 372.
9. Oberndörfer, D. (1990). Die Anfänge der Wissenschaftlichen Politik und Soziologie an der Universität Freiburg im Seminar Arnold Bergstraessers—Begegnungen mit Heinrich Popitz. In *Macht und Recht* (pp. 29-42). VS Verlag für Sozialwissenschaften.
10. Maurer, A. (2003). Normen: Das Fundament der Gesellschaft. Die Normkonzeption von Heinrich Popitz und neuere Theorieentwicklungen. *Entstaatlichung und soziale Sicherheit. Verhandlungen des 31. Kongresses der Deutschen Gesellschaft für Soziologie in Leipzig 2002*, 1173-1187.
11. Treiber, H. (2007). Macht—ein soziologischer Grundbegriff. In *Macht und Herrschaft* (pp. 49-62). VS Verlag für Sozialwissenschaften.
12. Diekmann, A., Przepiorka, W., & Rauhut, H. (2011). Die Präventivwirkung des Nichtwissens im Experiment/Experimental

Evidence for the Preventive Effect of Ignorance. *Zeitschrift für Soziologie*, 40(1), 74-84.

13. Gros, A. E. (2012). El problema de la socialización en le Teoría Sociológica General de Heinrich Popitz. *Nómadas. Critical Journal of Social and Juridical Sciences*, 35(3).
14. Oswald, H. (Ed.). (2013). *Macht und Recht: Festschrift für Heinrich Popitz zum 65. Geburtstag*. Springer-Verlag.
15. Paris, R. (2013). Handwerk der Lehre und der Theorie. Heinrich Popitz als Beispiel. *Soziologische Revue Besprechungen neuer Literatur*, 36(2), 125-131.

4.5. Ölümü Üzerine Yazılanlar

16. Endreß, M. (2002). Nachruf auf Heinrich Popitz (1925-2002). *Berliner Journal für Soziologie*, 12(3), 406.
17. Treiber, H. (2002). Zum Tode des Soziologen Heinrich Popitz (1925–2002). *Zeitschrift für Soziologie*, 31(5), 349-353.
18. Schwengel, H. (2002). In memoriam Heinrich Popitz (14.05. 1925-01.04. 2002). *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 54(3), 614.
19. Pohlmann, F. (2006). Heinrich Popitz–sein Denken und Werk. H. Popitz, Soziale Normen, F. Pohlmann y W. Eßbach (eds.). *Frankfurt am Main: Suhrkamp*.

SONUÇ

Alman akademisinde uzun zamandır yüksek övgü ile bahsedilen Heinrich Popitz'in, henüz Türk bilimsel çevrelerce tanınmadığı tespit edilmiş ve bu çalışmada bu düşünür ve onun çalışma hayatı tanıtılmış, böylece ilgili teorik tartışmalar içinde fikirlerine yer verilebilmesine imkân sağlamak hedeflenmiştir. Heinrich Popitz'in giriş niteliğinde biyografik bir tetkiki sonucu kişisel hayatı, ailesi, çalışma hayatı, eserleri, temel sosyolojik görüşü incelenmiş olup, külliyatının ve hakkında yazılan eserlerin tespiti ile toplanan bir bibliyografi de ele alınmıştır.

1925 Berlin doğumlu Heinrich Popitz, Göttingen ve Heidelberg'de tarih, felsefe ve ekonomi eğitimi aldıktan sonra, Arnold Bergstraesser ile 1957 yazında Freiburg'da doçentlik tezini yazmış, burada *Privatdozent* olarak 1957-58 kış döneminde *Einführung in die Soziologie* (Sosyolojiye Giriş) dersleri vermiş ve 1959'da Basel Üniversitesi'nde sosyoloji eğitmenliğini devralmıştır. Bu zamansal bağlam hem sosyolojik hem de tarihsel bir bakış açısından ve Popitz'in orijinal teorik kavramının doğuşu açısından özel bir öneme sahiptir ve derslerinin içeriği ve yapısı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Alman Nazizmi'ni erken yaşlarda tecrübe etmeye başlayan ve

babasını bu uğurda kaybeden Popitz, sosyoloji anlayışını güç ilişkilerine, egemenliğe, ideoloji ve normlara ayırmıştır. İdeolojilerin üretebileceği yıkımı bizzat deneyimlemiş olan Popitz için Nazi rejiminin yenilgisi radikal bir kopuşu temsil etmektedir. Dolayısıyla Popitz, idealist tarihçilikle bezeli bir sosyolojiden, ampirik ve pragmatik bir gerçeklik bilimine doğru bir paradigma değişikliği gerçekleştirmiştir. Almanya'daki nitel sosyal araştırmaların ilerlemesinde önemli katkıları bulunan Popitz, Freiburg, Basel, Dortmund gibi birçok farklı şehirlerdeki akademik kurumlarda çalışmıştır. Tarihsel olarak yeni koşullar altında Marksist yabancılaşma teorisinin ampirik olarak incelenmesi, genel olarak ideolojiye karşı metodik bir şüphecilik, Popitz'in sosyolojik tasavvurunu ifade etmektedir.

Heinrich Popitz'in muhtelif dillere tercümesi yapılmış tamamı Almanca olan 28 eserinin bulunduğu, ölümü üzerine doktora öğrencileri ve asistanları tarafından adına izafen eserler basıldığı, diğer araştırmacılar tarafından fikirlerinin başka dillerde tartışıldığı, ölümü üzerine sonsöz ve uğurlama yazılarının kaleme alındığı, fakat bu çalışmaların Türkçe'ye henüz tercüme edilmediği tespit edilmiştir. Popitz'in sınırlı bir biyografik tetkikinin yapıldığı bu çalışmanın, müteakip çalışmalara bir teşvik olması, özellikle siyaset sosyolojisi, güç sosyolojisi, endüstri sosyolojisi, egemenlik-şiddet türleri ve daha birçok konuyu ihtiva eden zengin külliyatı ile Türk toplumunun içtimai hadiselerine ve meselelerine ışık tutabilecek ve çözüm üretebilecek fikir mirasına haiz olması, -hususiyetle Alman dili ve Alman Sosyolojisi'ne hâkim- araştırmacılar tarafından takip edilmesi ve eserlerinin Türkçe'ye kazandırılması umulmakta, böylece bu son derece özgün düşünürün, başta Türk bilimi ve Türk Sosyolojisi olmak üzere uluslararası bilim camiasına tanıtılması arzulanmaktadır.

Kaynakça

- Aktürk, E. (2018). Zülfü Livaneli ve Uwe Timm'in Romanlarında Erk Sorunsalının Tarihsel Anlatımı. Yayınlanmış Doktora Tezi. Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Tez Koleksiyonu. Hacettepe Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. Erişim: 08.04.2020. url: <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/4431>
- Dreher, J. & Walter, M. K. (2010). Nachwort, Heinrich Popitz' Einführung in die Soziologie im zeit- und werk geschichtlichen KontextKonstanz University Press, s.284-300. ISBN 978-3-86253-002-1
- Endreß, M. (2002). Nachruf auf Heinrich Popitz (1925-2002). *Berliner Journal für Soziologie*, 12(3).
- Heinrich Popitz. In: Wikipedia, Die freie Enzyklopädie. Bearbeitungsstand: 22. Dezember 2019, 14:07 UTC. url: https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Heinrich_Popitz&oldid=195131777 (Abgerufen: 8. April 2020, 18:38 UTC)
- Heper, A. (2015). Almanya' da Hukuk Sosyolojisi Dersleri ve Kitapları Konusunda Bir İnceleme. *Hukuk Köprüsü Dergisi/Rechtsbrücke*.

Uğur Berk KALELİOĞLU
Alman Sosyolojisi'nden Bir İsim: Heinrich Popitz Üzerine Biyografik Bir Araştırma

- Imbusch, P. (2000). Uygurlik kuramları ve şiddet sorunu. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (84), 91-111.
- Meinel, F. (2017). Der Beamtenpolitiker Johannes Popitz. *Zeitschrift für Ideengeschichte*, 11(1), 113-118.
- Oswald, H. (2013). Macht und Recht: Festschrift für Heinrich Popitz zum 65. Geburtstag. Springer-Verlag.
- Paris, R. (2013). Handwerk der Lehre und der Theorie. Heinrich Popitz als Beispiel. *Soziologische Revue*, 36(2). doi:10.1524/srsr.2013.0023
- Popitz, H. (1957). Technik und Industriearbeit (Vol. 16). JCB Mohr (Paul Siebeck).
- Popitz, H. & Bahrtdt, H. P. & Jüres, A. & Kesting, H. (1957). *Das Gesellschaftsbild des Arbeiters: soziologische Untersuchungen in der Hüttenindustrie*.
- Popitz, H. (1986). Phänomene der Macht: Autorität. *Herrschaft, Gewalt, Technik, Tübingen*.
- Popitz, H. (1990). Fenomenologia del potere: autorità, dominio, violenza, tecnica. L. Burgazzoli (Translator), P. Volontè (Translator). Il Mulino.
- Popitz, H., Pohlmann, F., & Essbach, W. (2006). *Soziale Normen*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Popitz, H. (2010). *Einführung in die Soziologie*. (Publikation der Vorlesung, die Popitz seit 1957/58 jährlich hielt, hrsg. von Jochen Dreher und Michael K. Walter). Konstanz University Press. Göttingen
- Popitz, H. (2017). Phenomena of Power: Authority, Domination, and Violence. Translated by Gianfranco Poggi, edited by Andreas Göttlich and Jochen Dreher. Columbia University Press.
- Popitz, H. (2020). Fenómenos del poder. Alexis Emanuel Gros (Übersetzer), Silvana Karina Figueroa-Dreher (Übersetzer), Andreas Göttlich (Mitwirkende). Fondo de Cultura Económica; Auflage.
- Rehbinder, M, Türk, H. (1969). Sosyal Devlet Yolunda Hukuk Yapısı Değişmeleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 77-106. doi: 10.1501/Hukfak_0000001180
- Schwengel, H. (2002). In memoriam Heinrich Popitz (14.05.1925–01.04.2002). *KZfSS Kölner Zeitschrift Für Soziologie Und Sozialpsychologie*, 54(3), 614–615. doi:10.1007/s11577-002-0095-9
- Uluç, Ö. (2011). Kamusal Alanda Din. Yayınlanmış Doktora Tezi. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı. Erişim: 08.04.2020. url: <https://katalog.marmara.edu.tr/eyayin/tez/T0088571.pdf>
- Wydra, H. (1949). Sembollerin Gücü: Komünizm ve Ötesi. *Tezkire*. Sayı 62 Ekim-Kasım-Aralık 2017.